

---

dat de Nederlandse wetgeving de bijzondere status van de kerken altijd heeft herkend: zij worden 'geregeerd door hun eigen statuut', en hanteren binnen zekere grenzen hun eigen kerkelijk recht. Anderzijds hebben de kerken wel degelijk publieke pretenties, het sterkst nog wanneer zij een theocratie nastreven. Maar juist in deze pretenties zijn de kerken de afgelopen vijftig jaar gemarginaliseerd. Zij worden door de samenleving weliswaar beschouwd als een heilzame bron van zingeving en gewaardeerd als participant in het publieke debat (p. 33), maar die waardering betreft niet het heilsinstituut, maar de regulerende rol van kerken in de *civil society*.

'Kerken maken zodoende steeds vaker onderdeel uit van gemeentelijke rampenplannen', constateert de auteur treffend (p. 65). Dat is wel anders geweest. In het tweede hoofdstuk worden vier opeenvolgende fasen geschetst in de publieke rol van de kerken: zij waren achtereenvolgens een organisch, vanzelfsprekend onderdeel van de openbare orde, een gemeenschap die bijdroeg aan de morele en geestelijke verheffing van de samenleving, een profetische, kritische gemeenschap, en heden ten dage een bron van sociaal kapitaal.

De laatste drie 'rollen' worden nu meer in detail uitgewerkt: wat waren in de twintigste eeuw de doelgroepen van de kerken? De auteur ziet hierin drie fasen. In de eerste ziet de kerk zichzelf kerk in dienst van de nationale gemeenschap. Extern is de zending gericht op de Nederlandse koloniën, intern zijn er de bewegingen voor kerkherstel en kerkopbouw. De Nederlandse Hervormde Kerk definieert zichzelf als 'Christusbelijdende volkskerk'. Vanuit die gedachte wordt na de Tweede Wereldoorlog de herkerstening van de samenleving ter hand genomen. Deze benadering begint na 1950 te verschuiven van nationaal naar wereldniveau, mede onder invloed van de in 1948 opgerichte Wereldraad van Kerken. Na 1970 begint de link tussen kerk en wereldniveau af te nemen. Er vindt, aldus Kennedy, een verschuiving plaats naar seculiere hulporganisaties enerzijds, en naar de wereldwijde evangelische beweging anderzijds. De kerken zelf concentreren zich halverwege de jaren tachtig op de plaatselijke gemeenschap (congregationalisatie). Men richt zich op gemeenteopbouw, de Arme Kant van Nederland, hulp aan asielzoekers en drugsverslaafden. Maar zijn de kerken dan nog heilsbemiddelende instanties, of 'slechts' Algemeen

Nut Beogende Instellingen in de *civil society*?

In de laatste twee hoofdstukken concentreert Kennedy zich op de orthodox-protestantse kerken. Hoewel er verschillen zijn tussen de rationelere en activistischer kerken uit de traditie van Abraham Kuyper, en de bevindelijker kerken, hebben alle orthodoxe kerken de neiging zich van de wereld af te keren. Het publieke optreden hebben zij altijd 'gedelegeerd' naar de zuilorganisaties. Dat Kennedy hier het woord 'delegeren' gebruikt is veelzeggend: de kerken hebben dus naar zijn mening wel degelijk een publieke functie. Het verschil met de rooms-katholieke kerk is dan ook groot. Daar is de scheidslijn tussen kerk en wereld veel diffuser, al was het alleen al omdat deze kerk tot in de jaren zestig via het instituut van de 'geestelijk adviseur' een flinke vinger in de pap van de katholieke instellingen en verenigingen hield. Dit verschil raakt overigens ook de Hervormde Kerk, die nooit eigen zuilorganisaties heeft gekend, en dus naar mijn mening weliswaar publieker was dan de orthodoxie, maar ook méér kerk. De eerder gesignaleerde verschuiving van de doelgroep van de kerken van het wereldniveau naar het plaatselijk niveau heeft er, aldus de auteur, toe geleid dat ook de gesloten orthodoxe kerken zich nu meer in het publieke domein gaan begeven, omdat een oriëntatie op het lokale beter aansluit bij het orthodoxe gemeenschapsleven.

Maar voor Kennedy is het allemaal nog te weinig 'des kerks'. In het laatste hoofdstuk schetst hij zijn ideaal: de kerken zouden contrasterende gemeenschappen moeten zijn, en een 'subversieve' rol moeten spelen binnen de maatschappelijke structuren – het is alsof ik een bevrijdingstheoloog zit te lezen. Kennedy noemt dit een 'Doperse wending' in de positie van de kerken, ook wel een 'counterculture for the common good', of de kerk als 'contrasterende gemeenschap', waarbinnen de christelijke deugden worden aangeleerd en de traditie zijn waarde behoudt.

Het is een opmerkelijk pleidooi. In alle voorgaande hoofdstukken heeft Kennedy steeds weer het probleem onder ogen moeten zien dat de kerken nu eenmaal niet alleen heilsinstituten zijn, maar ook een publieke rol spelen in de *civil society*. Daarbij probeert hij te veel beide zaken uit elkaar te houden, terwijl mijns inziens de kerken beide *tegelijk* zijn, afhankelijk van de manier waarop je kijkt. De schets van de kerk als contrasterende ge-